

مبانی طراحی مجتمع خدماتی کوهنوردی با تأکید بر گردشگری ورزشی

عرفان عباسی قاسملوئی^{۱*}، مظفر عباس زاده^۲، سجاد اکبری بالدرلو^۳

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد، مهندسی معماری دانشگاه ارومیه، erfaneleman@yahoo.com

۲- استادیار، دانشکده معماری، شهرسازی و هنر دانشگاه ارومیه، mo.abbaszadeh@urmia.ac.ir

۳- استادیار، دانشکده معماری، شهرسازی و هنر دانشگاه ارومیه، s.balderlu@urmia.ac.ir

چکیده

ورزش ابزاری برای حفظ سلامتی، بهبود بدن و توسعه روابط اجتماعی است که طی چند دهه گذشته جایگاه رفیعی در گذران اوقات فراغت پیدا کرده است. میل به ورزش تا جایی افزایش یافته که تبدیل به یکی از عوامل مشوق گردشگری نیز شده است. نقاط کوهستانی از جمله اماکنی هستند که گردشگران زیادی را به جهت بهره‌مندی از منافع ورزشی-تفریحی به سوی خود جلب می‌کنند. این منافع حاصل فعالیت‌هایی نظیر کوهنوردی، کوه‌پیمایی، تماشای مناظر و استراحت هستند که نیاز به تخصص و آموزش خاصی ندارند. بدین ترتیب ترکیب عامل ورزش و گردشگری پدیده‌ای به نام گردشگری ورزشی را شکل می‌دهد. گردشگری ورزشی، سفری تفریحی است که در آن افراد برای مشارکت در فعالیت‌های بدنی، تماشا و یا تکریم جذابیت‌های مرتبط با آن، به‌طور موقت از اجتماع محدوده‌ی زندگی خود دور می‌شوند. هدف مقاله‌ی حاضر، معرفی نقش معماری (به‌عنوان لازمه‌ی گردشگری) در توسعه‌ی گردشگری ورزشی، از طریق ارائه‌ی مبانی نظری طراحی مجتمع خدماتی کوهنوردی است. این تحقیق بر اساس هدف از نوع کاربردی و بر اساس ماهیت از نوع کیفی است و به‌صورت توصیفی-تحلیلی، بر پایه‌ی اطلاعات کتابخانه‌ای و تحقیقات پیشین صورت گرفته است. در نهایت تجمیع سه شاخه از فعالیت‌های انسانی یعنی گردشگری، ورزش و سلامت تشکیل‌دهنده‌ی ساختار جدید و جامعی برای پرکردن اوقات فراغت خواهد شد که در قالب معماری، در جهت ترغیب خانواده‌ها و شهروندان به کوهنوردی و گسترش فرهنگ ورزش عمومی تلاش خواهد کرد.

واژه‌های کلیدی: مجتمع خدماتی کوهنوردی، اوقات فراغت، گردشگری، گردشگری ورزشی، کوهنوردی

۱- مقدمه

حرکت پرشتاب جامعه‌ی امروزی به سمت زندگی ماشینی، موجب خستگی روحی انسان و نیاز وی به زمان و موقعیتی برای خروج از ریتم یکنواخت زندگی شده است. در راستای ارتقای سلامت روانی و جسمی فرد و جامعه، توجه به نحوه‌ی سپری اوقات فراغت اهمیت ویژه‌ای می‌یابد. ورزش و کوهنوردی در دامان طبیعت، یکی از راه‌حل‌هایی است که می‌تواند هدف اغنای اوقات فراغت را محقق سازد. لیسبونا، مدینا و سانچز (۲۰۰۸) می‌نویسند: «ورزش فعالیت‌هایی برای افزایش جذب گردشگری است که از حمایت مردم برخوردار بوده و در نقش جاذبه‌ی مکمل، برای مناطق ارائه‌دهنده‌ی گردشگری سنتی،

^۱ Miguel Lisbona Guillén, F. Xavier Medina & Ricardo Sánchez

تثبیت شده است» [۱]. ورزش یکی از جذابیت‌های گردشگری و از متداول‌ترین عوامل ایجاد انگیزه برای گردشگران است؛ با این مزیت که جذب‌کننده‌ای منحصر به فرد است. لذا رویدادهایی که دربردارنده‌ی ورزش هستند، خود نوعی جذابیت به شمار می‌آیند [۲]. بنابراین یکی از صنایع خدماتی مدرن، از تلفیق گردشگری به‌عنوان بزرگ‌ترین صنعت جهان و ورزش به‌عنوان یکی از پدیده‌های اجتماعی جذاب در دنیای امروزی به وجود آمده است که صنعت «گردشگری ورزشی» نامیده می‌شود [۳]. ورزش و گردشگری با اشتراکاتی که در اهداف دارند دو موضوع مکمل هستند که به تقویت فرهنگ ورزش عمومی کمک خواهند کرد.

۲- تعاریف و مفاهیم پایه

- اوقات فراغت: در فرهنگ لاروس چنین تعریف شده است که سرگرمی‌ها تفریحات و فعالیت‌هایی که افراد به هنگام آسودگی از کار عادی با شوق و رغبت به آن‌ها می‌پردازند؛
- گردشگری ورزشی: برای توضیح معنی این عبارت نخست باید تعریفی از هر دو واژه‌ی گردشگری و ورزش ارائه کرد؛
- ورزش: عبارت است از همه‌ی اشکال سازمان‌یافته و داوطلبانه‌ی فعالیت‌های اجتماعی و اهدافی که دنبال می‌کند عبارت‌اند از بهبود آمادگی جسمانی، سلامتی ذهن و روح و ایجاد روابط اجتماعی [۴]؛
- گردشگری: فعالیت افرادی است که برای گذران اوقات فراغت، انجام تجارت یا دلایل دیگر به مکانی خارج از محل سکونت معمول خویش مسافرت کرده و حداکثر برای یک سال متوالی در آنجا اقامت می‌کنند؛
- لذا با توجه به تعاریف مذکور، گردشگری ورزشی فعالیت را شامل می‌شود که در آن یک فرد یا گروهی از مردم برای گذران اوقات فراغت، بهبود آمادگی جسمانی، ایجاد چهارچوب ذهنی و روحی سلامت و برقراری روابط اجتماعی مفید در مکانی خارج از محل سکونت معمول خویش اقامت می‌کنند؛
- گردشگر ورزشی: فرد یا افرادی که به مکان‌های خارج از محل زندگی خود سفر و اقامت می‌کنند و انگیزه‌ی اصلی آنان مشارکت فعال و غیرفعال در یک ورزش تفریحی یا رقابتی باشد [۵]؛ منابع گردشگری ورزشی: محیط طبیعی، امکانات ورزشی، حمل‌ونقل، زیرساخت‌ها و خدمات اطلاع‌رسانی؛
- گردشگر ورزشی فعال: فردی که به دنبال اوقات فراغت در یک رقابت ورزشی یا فعالیت تفریحی شرکت می‌کند؛
- مجتمع خدماتی اقامتی کوهنوردی: مجموعه‌ای عمومی با مشخصه‌های نگهداری، امکانات رفاهی، امدادی و اقامتی برای کوهنوردان و سایر گردشگران.

۳- اوقات فراغت

در فرهنگ جامع انگلیسی-فارسی حییم، واژگان Freedom, Svelet, Rest, Leisure، در ترجمه به معنای وقت آزاد از کار یا وظایف دیگر، وقت اضافی و یک رشته از فعالیت‌های اضافی آورده شده است. تعریف زیر نیز در فرهنگ لاروس بیان شده است: پرداختن از فراغ، آسایش و استراحت. فراغت داشتن به معنای آسوده بودن و آرامش داشتن است [۶]. سازمان ملی جوانان (۱۳۸۱) اوقات فراغت را مقدار زمانی تعریف می‌کند که پس از انجام شغل روزانه باقی‌مانده و طی آن مدت فرد فارغ از کار عادی با شور و اشتیاق مشغول انجام دسته‌ای از فعالیت‌ها، سرگرمی و تفریحات به‌صورت فردی یا جمعی می‌شود [۷]. در جامعه‌شناسی اوقات فراغت، بیشتر به جنبه‌های مثبت و منفی تعریف‌های اوقات فراغت پرداخته شده است. جنبه‌ی منفی، اوقات فراغت را از دیدگاه زمان در نظر می‌گیرد و زمان خارج از زمان کار را اوقات فراغت می‌نامد؛ اما جنبه‌ی مثبت، به محتوا و عملکرد اوقات فراغت توجه دارد [۸].

۳-۱- ورزش در اوقات فراغت

ورزش‌های تفریحی و فراغتی، به‌عنوان یکی از رایج‌ترین و درعین‌حال، سودمندترین و از هر نظر، اقتصادی‌ترین نوع گذران اوقات فراغت از زمان پیدایش -دهه‌ی هفتاد قرن بیستم- پیشرفت‌های زیادی داشته است. توجه به تحرک، بازی، سلامت و شادابی در ۳۰ سال گذشته به یک فرهنگ در بسیاری از کشورها تبدیل شده است. عموماً ورزش‌های تفریحی شامل فعالیت‌هایی می‌شوند که هدف آن‌ها در درجه‌ی اول سلامتی جسمانی، جبران کمبودهای حرکتی و نیز لذت‌بردن از ورزش است. ورزش‌های تفریحی اغلب در اوقات فراغت و توسط گروه‌های سنی مختلف هر دو جنس به‌صورت غیرحرفه‌ای انجام می‌پذیرد و مترادف آن ورزش‌های آماتوری یا ورزش‌های عمومی است [۹].

۳-۲- کوهنوردی و اوقات فراغت

کوه‌ها مهم‌ترین جایی هستند که علاوه بر ورزش و تحرک، در محیط آن‌ها می‌توان آرام یافته و استراحت کرد. کوه‌های ایران همیشه به‌عنوان بستر مناسب جهت فعالیت‌های طبیعت‌گردی محسوب می‌شود که به‌عنوان قطب‌های گردشگری و تفرجگاهی از مناطق بالقوه و ایده‌آل کوهستان‌های جهان برای گسترش ورزش‌های کوهستانی به شمار می‌آید [۱۰]. در بین ورزش‌های مختلفی که در ایران وجود دارند، ورزش کوهنوردی تنها ورزشی است که تا حد زیادی در کلیه‌ی اقشار و طبقات مختلف جامعه ما نفوذ کرده است. کوهنوردی ورزشی است که نه تنها باعث تقویت جسم، بلکه هم‌زمان مفرح روح نیز هست و باعث می‌گردد آدمی در مقابل بسیاری از ناملایمات و سختی‌های زندگی ایستادگی و مقاومت نماید. ورزش کوهنوردی باعث تقویت اراده و اعتمادبه‌نفس می‌شود. کوهستان‌ها در اوقات فراغت انسان‌ها نقش عمده‌ای دارند. وقتی انسان از روزمرگی‌های زندگی شهرنشینی خسته می‌شود به محیط‌های طبیعی روی می‌آورد. کوهستان مکانی است که اکثر مردم ترجیح می‌دهند در اوقات فراغت از آن بهره ببرند و اصطلاحاً ساعاتی در دامان طبیعت باشند حال آنکه رفتن به کوهستان مختص کوهنوردان نیست بلکه مردم عادی نیز برای گذران اوقات به کوهستان مراجعه می‌کنند. اسمعیلی (۱۳۸۳) بیان می‌کند، از آنجایی که ورزش کوه‌پیمایی در فضای روباز طبیعی انجام می‌گیرد موردعلاقه‌ی عموم مردم است به‌ویژه اینکه از نظر تفریحی و گذران اوقات فراغت بسیار مناسب می‌باشد و جزء ورزش‌های کم‌هزینه‌ای است که افراد به‌طور عمومی علاقه‌ی ویژه‌ای به آن دارند [۱۱].

۴- گردشگری

گردشگری معادل فارسی و کاملاً دقیق واژه‌ی Tourism در زبان‌های انگلیسی، فرانسه و آلمانی است که به‌صورت مصطلح در زبان فارسی به‌صورت جهانگردی ترجمه شده است. ریشه‌ی این واژه از اصطلاح Tornus یونانی و لاتین گرفته شده که یکی از معانی آن گردش کردن و یا گشتن است و با پسوند Ism یا «گری» به‌صورت اسم مصدر Tourism یا گردشگری درآمده است [۱۲]. این فعالیت امروزه به‌عنوان یکی از مهم‌ترین و پویاترین فعالیت‌ها در جهان مطرح است و با توجه به افزایش درآمد بیشتر مردم در جوامع مختلف و نیز توسعه‌ی وسایل نقلیه و آسان‌تر شدن مسافرت، به یکی از متداول‌ترین گونه‌های گذران اوقات فراغت تبدیل شده است. تعریف نوین گردشگری مسافرت‌های کوتاه روزانه را نیز در برمی‌گیرد؛ خط فاصل میان فراغت و گردشگری دیگر چندان مشخص نیست. به عقیده‌ی پاپلی یزدی و سقایی (۱۳۹۳) به جهت وجود عوامل مختلفی چون میزان سرمایه، انگیزه، مقصد، زمان تعطیلات و... گونه‌شناسی‌های مختلفی از گردشگری وجود دارد. کیفیت گونه‌ها ممکن است از فرهنگ و کشوری به فرهنگ و کشور دیگر فرق کند [۱۳]. در جدول ۱ انواع گونه‌های گردشگری بر اساس اهداف و عوامل مختلف دسته‌بندی شده‌اند.

جدول ۱: گونه‌های مختلف گردشگری، منبع: نگارنده.

مدت اقامت	گردشگری کوتاه‌مدت، درازمدت	بر اساس زمان
فصل سال	گردشگری زمستانی، تابستانی	
داخلی یا خارجی	گردشگری شهری، روستایی، عشایری، طبیعت، ساحلی، کوهستانی	بر اساس مکان
گردشگری زمینی، هوایی، دریایی		بر اساس وسیله سفر
گردشگری تفریحی، درمانی، ورزشی، زیارتی، سیاسی، ماجراجویانه، بازرگانی		بر اساس هدف
گردشگری فرهنگی و میراث تاریخی، اجتماعی، علمی، شکار و صید		بر اساس موضوع

۴-۱- معماری و گردشگری

هنگامی که تاریخ گردشگری را مورد مطالعه قرار می‌دهیم این مسئله مشخص می‌شود که معماری همواره نقشی اساسی در گردشگری داشته است. از پیدایش نخستین جاذبه‌ها، میهمان‌خانه‌ها، کاروان‌سراها و غیره تا رسیدن به صنعت گردشگری امروزی، گردشگری و معماری در پیوندی پایدار بوده‌اند. ویلیامز (۱۴۰۰) با بررسی معماری از دیدگاه گردشگری، دو نقش اساسی برای معماری در گردشگری قائل است:

- معماری به‌عنوان یک لازمه در صنعت گردشگری؛
- معماری به‌عنوان یک جاذبه در صنعت گردشگری.

پیش‌نیاز توسعه گردشگری، تأسیسات و زیرساخت‌های گردشگری است. توسعه گردشگری نیاز به زیرساخت دارد و عمدتاً در قالب تأسیسات اقامت، خدمات، حمل‌ونقل و امکانات عمومی تعریف می‌شود [۱۴]. از این عوامل به‌عنوان عوامل ثانویه در صنعت گردشگری یاد می‌شود. گردشگران به‌وسیله‌ی جاذبه‌های گردشگری به یک منطقه جذب می‌شوند و پس‌از آن، این زیرساخت‌های گردشگری اند که باید پاسخگوی نیاز مسافران باشند. مبحث طراحی و ساخت بنای این تأسیسات، بعد از نیازسنجی، جایابی، تعریف کارکرد و بسیاری از موارد دیگر که در حوزه‌ی علم جغرافیا و گردشگری است، مطرح است. در اینجا است که معماری مانند سایر بخش‌ها به کمک صنعت گردشگری آمده و در ساخت و کاربرد هرچه بهتر این بناها نقش بازی می‌کند [۱۵].

۵- گردشگری ورزشی

گردشگری ورزشی یا Sport Tourism یعنی مسافرت فرد به دلایل غیرتجاری برای مشاهده یا شرکت در فعالیت‌های ورزشی که دور از محل زندگی باشد. گردشگری ورزشی به‌طور وسیعی مسافرت مبتنی بر فراغت است که اشخاص موقتاً در خارج از اجتماعشان مستقر می‌شوند تا در فعالیت‌های بدنی شرکت کنند، فعالیت‌های بدنی را ببینند یا جذابیت‌های مربوط به فعالیت بدنی را تمجید کنند [۱۶]. به‌عبارت‌دیگر، گردشگری ورزشی شکل نهایی ورزش است که تغییر مکان و گردش را نیز شامل می‌شود. گردشگری ورزشی سفری است که به دلایل غیرتجاری به‌صورت رسمی یا غیررسمی و بر پایه‌ی تفریح یا تماشای ورزش، به‌صورت کوتاه‌مدت یا تعریف‌شده، در داخل یا خارج از کشور صورت می‌گیرد. توریسم ورزشی یا همان گردشگری ورزشی در اساس بخشی از گردشگری است که در حوزه‌ی ورزش و با بهره‌مندی از آن به‌عنوان یک پدیده‌ی مثبت و فراملی، عمل می‌کند. گردشگری ورزشی فعالیت‌های مرتبط با ورزش است و به گردشگری ورزشی نه فقط به‌عنوان تماشای یک اتفاق ورزشی، بلکه به‌عنوان عامل سفر نیز توجه می‌شود. گردشگری ورزشی طیف گسترده‌ای از گردشگری ماجراجویانه تا گردشگری تفریحی را در برمی‌گیرد [۱۷].

^۱ Stephen Williams

۱-۵- طبقه‌بندی گردشگری ورزشی

از دهه‌ی ۱۹۹۰ پژوهش‌های انجام‌شده در مورد ورزش و گردشگری رشد قابل توجهی پیدا کرد و محققان زیادی دستاوردهای حاصل از مقالات مروری خود را در اشکال و قالب‌های مختلفی به چاپ رساندند. این پژوهش‌ها و آثار منتشرشده، نظرات و نکات گسترده‌ای را در ارتباط با مفاهیم بنیادی گردشگری ورزشی فراهم نموده‌اند. از محبوب‌ترین نظریات، دیدگاه و دسته‌بندی گیبسون (۱۹۹۸) می‌باشد. تعریف گیبسون از گردشگری ورزشی مبتنی بر مسافرتی برای گذران اوقات فراغت است که افراد موقتاً به منظور شرکت یا تماشای فعالیت‌های جسمانی و یا دیدن جاذبه‌های مربوط به این فعالیت‌ها، از محل زندگی خود خارج می‌شوند. جدول ۲ بر انواع گردشگری ورزشی بر اساس نوع رفتار، طبق دیدگاه گیبسون (۱۹۹۸) اشاره دارد.

جدول ۲: انواع گردشگری ورزشی بر اساس نوع رفتار طبق دیدگاه گیبسون (۱۹۹۸). منبع: نگارنده.

رفتار	نوع گردشگری ورزشی	نمود عینی
تماشا کردن	رویداد	رویدادهایی نظیر بازی‌های المپیک تا مسابقات جوانان دانشگاهی
مشارکت کردن	فعال	مسافرت برای شرکت در ورزش‌هایی چون کوهنوردی، اسکی، غواصی، ماهیگیری و...
بازدید کردن	خاطرات یا نوستالژیک	گرامی داشتن جاذبه‌های مشهور ورزشی، مسافرت به موزه و تالار مشاهیر ملی، بازدید از رستوران‌ها و خرده‌فروشی‌های ورزشی

۲-۵- مزایای گردشگری ورزشی فعال

در کل گردشگری و فراغت برای ارتقای کیفیت زندگی برای تمام افراد بیش‌ازپیش اهمیت دارد. شرکت در فعالیت‌های گردشگری به‌عنوان ابزار بهبود تعامل اجتماعی، رشد فردی و شکل‌گیری هویت در زندگی قلمداد شده و به‌عنوان یکی از شاخصه‌های کیفیت زندگی شناخته می‌شود. در بین گونه‌های مختلف گردشگری، گردشگری ورزشی مزایای عمده‌ای از جنبه‌های اقتصادی، فرهنگی-اجتماعی و گسترش و پیشرفت منطقه‌ی موردنظر دارد. ملو و سوپری (۲۰۱۷) معتقدند که حضور در فعالیت‌های گردشگری ورزشی فعال می‌تواند در انسجام شخصیتی جامعه نقش اساسی ایفا کند به‌طوری‌که امکان توسعه‌ی روابط اجتماعی را فراهم می‌نماید و توانایی فردی را در توسعه‌ی مهارت‌های اجتماعی افزایش می‌دهد و در نتیجه در کاهش حس گوشه‌گیری تأثیر مثبت دارد؛ بنابراین توسعه‌ی روابط اجتماعی را ممکن می‌سازد باعث افزایش اعتمادبه‌نفس و اعتماد به دیگران می‌شود و اثرات فراوانی در سطح پیشرفت ارتباط بین‌فردی دارد. به همین دلیل از طریق فعالیت‌های گردشگری ورزشی فعال، افراد می‌توانند مهارت‌های اجتماعی، که آن‌ها را نه تنها در زمینه‌ی اوقات فراغت بلکه در تمام ابعاد زندگی قادر به موفقیت می‌سازد را توسعه دهند [۱۸].

۳-۵- جاذبه‌ی اولیه و جاذبه‌ی مکمل

یکی از مهم‌ترین عواملی که بر توسعه‌ی گردشگری ورزشی اثرگذار است، وجود منابع طبیعی همچون آب‌وهوا، دریا، کوه‌ها، جنگل‌ها و مناظر پنهان به‌عنوان «جاذبه‌ی اولیه» می‌باشد. به‌طور کلی ورزش‌هایی که به منابع و جاذبه‌های جغرافیایی وابسته‌اند، مهم‌ترین بخش توجه در گردشگری ورزشی به شمار می‌روند. کوه‌نوردی، قایق‌رانی، شنا و... از جمله‌ی این فعالیت‌های ورزشی هستند. به عقیده‌ی محرم‌زاده (۱۳۸۸) جاذبه‌ی اولیه بدون ایجاد امکانات بهره‌برداری شایسته از آن بالقوه مانده و می‌باید برای بالفعل کردن آن با ایجاد «جاذبه‌ی مکمل»، به ترویج و تشویق مسافران و گردشگران پرداخت؛ چراکه در صورت نبود تسهیلات شایسته و بایسته، جاذبه اولیه نه تنها مورد بهره‌برداری مناسب قرار نمی‌گیرد، بلکه امکان نابودی و فرسودگی و از بین رفتن آن نیز در اثر بی‌توجهی و استفاده نامناسب، محتمل و قریب‌به‌یقین است [۱۹]. از این‌رو ابتدا می‌باید در خصوص

۱ Heather J. Gibson

ویژگی‌های خاص و منحصر به فرد جاذبه‌ی اولیه، بررسی و مطالعه کرد؛ این مطالعه باید جامع و کامل بوده و دیدی وسیع و همه‌جانبه به مسائل، موانع و قابلیت‌ها داشته باشد. چنین مطالعه‌ای باعث به وجود آمدن ایده‌های بدیع و جالبی در خصوص چگونگی تأسیسات گردشگری می‌گردد. جاذبه‌های مکمل همان امکانات و تأسیسات و تسهیلاتی است که برای رفاه و راحتی گردشگران فراهم می‌شود. این جاذبه‌ها طیف وسیعی از امکانات و تسهیلات، از هتل‌ها و تأسیسات اقامتی گرفته تا فراهم کردن امکانات تفریحی، ورزشی، درمانی و امکانات حمل و نقل آسان را شامل می‌شود.

۴-۵- تحولات گردشگری ورزشی در جهان و ایران

• جهان:

اولین رویداد ورزش‌های زمستانی اوایل قرن بیستم در کوه‌های آلپ، با گردشگری همراه شد. این گونه، اصطلاح گردشگری ورزشی در سال ۱۹۷۰ در فرانسه پدیدار شد. این اصطلاح در اواخر دهه‌ی ۱۹۶۰ به کار رفت اما در سال ۱۹۹۸، واژه‌ی گردشگری ورزشی رسماً به عنوان یک اصطلاح اعلام شد که آن را شامل سرگرمی‌هایی چون رفتن به پارک و انجام تفریحات، استراحت و بازی در تعطیلات و تماشای فعالیت‌های ورزشی به‌طور حضوری دانستند [۲۰]. گردشگری در سالیان اخیر به دلایل مختلف رشد و توسعه‌ی فراوانی یافته است. یکی از بیشترین تغییرات و تحولات در زمینه‌ی گردشگری مربوط به گردشگری ورزشی است. زیاکاس و کوستاروند تکامل گردشگری ورزشی را به‌صورت زیر بیان کرده‌اند:

- دهه‌ی ۶۰ میلادی: کاهش ساعات کار، کاهش استفاده از نیروی بدنی در زندگی روزمره و شروع ورزش‌های تفریحی؛
- دهه‌ی ۸۰ میلادی: ورزش‌های سلامتی (پیشگیری)، بعداً ورزش‌های بدن‌سازی و ماجراجویانه؛
- دهه‌ی ۹۰ میلادی: ورزش‌های ملایم و سازگار با محیط‌زیست، ورزش‌هایی که باعث کسب تجربه می‌شوند [۲۱].

• ایران:

بحث گردشگران ورزشی مدت‌زمان طولانی نیست که در کشور مطرح گردیده است اما با در نظر گرفتن همین زمان کوتاه، اثرات مثبت آن برای علاقه‌مندان و مشارکت‌کنندگان در این حرکت نوین به اثبات رسیده است. در این راستا پیشنهاد تشکیل «کمیسیون گردشگری ورزشی» به هیئت اجرایی کمیته ملی المپیک ارائه شد. آیین‌نامه‌ای در تاریخ ۸/۸/۸۰ مورد تصویب قرار گرفت و اهداف در نظر گرفته‌شده مندرج در آیین‌نامه نیز بر طبق اساس‌نامه‌ی کمیته‌ی بین‌المللی المپیک و در جهت توسعه‌ی جنبش المپیک تعیین گردید. این کمیسیون با استفاده و بهره‌گیری از مشارکت‌های مردمی اقدام به برگزاری نخستین فعالیت‌های اجرایی نمود و اهداف خود را طی اطلاعیه‌ای با اهداف زیر منتشر ساخت:

- توسعه‌ی امر بازی و ورزش برای خانواده‌ها؛
 - پرکردن اوقات فراغت؛
 - ایجاد ارتباط سالم بین اقشار مختلف جامعه؛
 - حفاظت از محیط‌زیست؛
 - آشنایی هرچه بیشتر با میراث فرهنگی و میراث طبیعی؛
 - ایجاد اشتغال و تشویق آحاد مردم به منظور مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی ورزشی طبیعت‌گردی و ایران‌گردی [۲۲].
- با عنایت به اهمیت توسعه و ارتقای ورزش کشور و با اذعان به هدف توسعه‌ی گردشگری ورزشی به‌عنوان یکی از ارکان گردشگری و علی‌رغم دارابودن جاذبه‌های زیاد در کشور، تا سال ۸۴ برنامه‌ریزی مدونی صورت نپذیرفته بود. از این‌رو در راستای تحقق آرمان‌های کمیته‌ی بین‌المللی المپیک و سازمان جهانی گردشگری^۲ به منظور افزایش تعاملات ورزشی در سطح کلان و ارتقای صنعت گردشگری ورزشی، تفاهم‌نامه‌ای بین سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، سازمان تربیت‌بدنی و کمیته‌ی ملی

^۱ Vassilios Ziakas & Carla A. Costa

^۲ WTO: World Tourism Organization

المپیک منعقد شد. برنامه‌ریزی‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و درازمدت در جهت جذب و هدایت سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی در جهت ساخت و تجهیز اماکن چندمنظوره به‌منظور دستیابی به استانداردهای جهانی در عرصه‌ی گردشگری ورزشی، همکاری لازم جهت شناسایی و معرفی کانون‌ها و اقلیم‌های ورزشی گردشگری، جاذبه‌های ورزشی، حضور فعال در گردهمایی‌ها و همایش‌های بین‌الملل گردشگری ورزشی و ارزیابی بازارهای هدف از جمله تعهدات کمیته‌ی ملی المپیک و سازمان میراث‌فرهنگی و گردشگری است که در تفاهم‌نامه قیدشده است.

۶- طراحی در محیط کوهستان

کوه‌ها مانند دیگر محیط‌های طبیعی، از مقاصد اصلی انواع گردشگری متکی به طبیعت هستند که توان متناهی برای این منظور دارند. این توانایی از نقطه‌ای به نقطه‌ای دیگر متفاوت است و به‌تبع آن، نوع و میزان توسعه در مناطق مختلف، متناسب با توان تفاوت دارد. هر سائیتی بنا به موقعیت خود، پتانسیل‌های زیادی جهت تبدیل شدن به محور گردشگری را داراست. برای شناخت این پتانسیل‌ها علاوه بر شناخت سایت و تحلیل آن، باید از نیازهای استفاده‌کنندگان نیز آگاهی داشت. در کنار آن، لازمه‌ی طراحی در هر منطقه‌ای توجه به اهدافی از قبیل حفظ منظر موجود و ارتقای آن و همچنین انطباق طرح با شرایط فیزیکی بستر با توجه به محدودیت‌های موجود می‌باشد. نیاز به توسعه‌ی مناطق تفرجی-فراغتی، ضرورت پیش‌بینی اهداف و برنامه‌ریزی ویژه‌ای را برای اجرای طرح‌های توسعه و احیای منابع طبیعی می‌طلبد. توسعه‌ی گردشگری با تأکید بر حفظ و ارتقای کیفیت محیطی و ایجاد محیط مطلوب برای تفریح و تفرج از جمله اهداف طراحی در این محیط‌ها می‌تواند باشد.

۶-۱- برنامه‌ریزی فضایی در مناطق کوهستانی

بهره‌برداری از محیط کوهستان نیازمند رعایت بسیاری از شرایط خواهد بود که خصوصیات طبیعی و عوامل محیط‌زیستی آن را تعیین می‌کنند. این عوامل که شامل فاکتورهای محیطی، اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و بصری است، در شکل استفاده از کوهستان مؤثر می‌باشند. مطالعه‌ی این عوامل، زمان حضور گردشگران، مدت حضور و حتی مسیر آنان را مشخص می‌نماید.

- مطالعات محیط طبیعی:

برنامه‌ریزی برای استفاده‌ی بهینه و متعادل از منابع محیطی و توزیع عملکردهای تفرجی متنوع، نیازمند شناخت توان‌های تفرجی منابع مختلف محیط می‌باشد. برای این منظور معمولاً به کمک شاخص‌های مختلف، امکانات گوناگون محیط مورد سنجش قرار گرفته و میزان و نوع استفاده از آن‌ها برای تفرج تعیین می‌شود. از جمله این شاخص‌ها می‌توان به شیب زمین، پستی و بلندی، پوشش گیاهی، خاک، گردش آب و منابع آبی، اقلیم‌شناسی و جانورشناسی اشاره نمود که این عوامل در شکل بهره‌برداری از کوهستان مؤثر می‌باشند [۲۳].

- مطالعات اجتماعی:

بررسی شرایط اجتماعی و اقتصادی و روابط فرهنگی مردم ناحیه‌های کوهستانی و گردشگران در تعیین تعداد بهره‌برداران و شدت استفاده و نوع بهره‌برداری از چنین مناطقی مورد استفاده قرار می‌گیرد. ویژگی‌ها و تفاوت‌های گردشگران، آن دسته از متغیرهای انسانی را به وجود می‌آورد که در کنار متغیرهای محیطی نقش مؤثری در پیدایش و شکل‌گیری رفتارهای تفرجی دارند. عوامل مؤثر بر رفتار استفاده‌کنندگان در جدول ۳ طبقه‌بندی شده‌است.

جدول ۳: عوامل مؤثر بر رفتار گردشگران مناطق کوهستانی، منبع: نگارنده، با استفاده از [۲۳].

عوامل شخصی	سن، جنس، تأهل، تحصیل
عوامل اقتصادی	شغل، میزان درآمد، مالکیت اتومبیل
عوامل اجتماعی	علائق فکری، میزان وقت آزاد، تعهدات اجتماعی
عوامل کالبدی	کیفیت گردشگاه‌ها، کیفیت دسترسی، تسهیلات اقامتی، مدیریت

• مطالعات کالبدی:

این مطالعات امکانات محیط را از نظر وجود و یا نحوه توزیع تأسیسات و تجهیزات نشان می‌دهد. این امر بر عرضه خدمات به مردم مؤثر است. همچنین عامل دسترسی از موارد مهم در استفاده از یک منطقه جهت تفریح و تفریح می‌باشد. به عبارت دیگر، توسعه و تجهیز تفرجگاه‌ها وقتی قابل قبول و موفق است که امکان دسترسی به آن فراهم شده باشد [۲۴].

• مطالعات بصری:

حسینی‌زادگان (۱۳۹۲) با اشاره به نقش بديهی چشم‌انداز طبیعی و بستری که شهر در آن شکل گرفته در تعیین منظر یک سرزمین، عوامل مختلف زمین‌شناختی و اقلیم در طی زمان را موجب بروز اشکال، فرم‌ها، رنگ و بافت متنوع در کالبد مناظر طبیعی هر سرزمین معرفی می‌کند [۲۴]. قضاوت ما در مورد زیبایی مناظر به عوامل مختلفی بستگی دارد با وجود اینکه دیدن و مشاهده مناظر، اولین گام در درک جنبه‌های زیبایی‌شناختی منظر است اما تنها عامل در برانگیختن احساسات و واکنش ما نسبت به زیبایی یا زشتی یک منظر خاص نیست. بلکه عوامل متعددی نظیر فرهنگ، سطح آموزش، تجارب گذشته و حتی وضعیت روحی و روانی و نیز رفاه شخصی، تعیین‌کننده خواهد بود.

۲-۶- تسهیلات گردشگری-ورزشی در کوهستان

امروزه گردشگری مناطق کوهستانی از بزرگ‌ترین فعالیت‌های جهان به شمار می‌آید که با رشد روزافزون خود به فعالیتی چندمنظوره تبدیل شده است. به طوری که توسعه گردشگری و تفریحات مربوط به آن از عوامل مؤثر در شکل‌دهی الگوی توسعه مناطق کوهستانی است [۲۵]. این مناطق به دلیل شرایط آب‌وهوایی، هم تفریحات و ورزش‌های زمستانی و هم تابستانی را در برمی‌گیرند. نقش زیباسازی و تجهیز مناطق کوهستانی در جذب گردشگر، در سال‌های اخیر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است به طوری که با ساختن اقامتگاه‌هایی در دل طبیعت و کوهستان می‌توان از این بسترهای طبیعی موجود بهره برد. نیاز به توسعه مناطق اقامتی و تفریحی باعث شده برنامه‌ریزی ویژه‌ای برای این‌گونه طرح‌ها در نظر گرفته شود. به طور کلی اهداف تسهیلات گردشگری-ورزشی در کوهستان را می‌توان در چند مورد خلاصه کرد:

— ارتقای فعالیت‌های ورزشی، تفریحی و گردشگری؛

— رسیدن به سطح مطلوبی از پایداری زیست‌محیطی، اقتصادی و گردشگری؛

— گسترش امکانات خاص در این‌گونه محیط‌ها به منظور تجربه فضاهای گردشگری کوهستانی متفاوت‌تر.

در بسیاری از کشورهای جهان بهره‌برداری از طبیعت با اقامت برای مدتی هرچند کوتاه در دل طبیعت امری ضروری و لازم است. پیش‌نیاز این بهره‌برداری وجود ساختار مناسب در قالب مجموعه‌های گردشگری-ورزشی همراه با عملکردهای لازم جهت تأمین بخشی از نیازهای روانی افراد می‌باشد. در فعالیت‌های ورزشی چون کوهنوردی، ساختمان‌های مختلفی چون جان‌پناه، پناهگاه و مجتمع بر اساس محل قرارگیری، مدت اقامت و نوع خدمات‌رسانی متفاوت می‌باشند که در ادامه به توصیف هر یک پرداخته می‌شود.

• مجتمع خدماتی کوهنوردی:

مجتمع خدماتی کوهنوردی به طور معمول محدوده‌های نسبتاً وسیعی از سطح زمین را شامل می‌شوند که فضاهای متنوعی را برای استقرار گردشگران و کوهنوردان در داخل چادرهای موقت و یا ساختمان‌های دائمی فراهم می‌آورند. در کنار این فضاها سایر خدمات اقامتی، تفریحی، بهداشتی، ورزشی و ارتباطی نیز ارائه می‌شود [۲۵]. گذران اوقات فراغت سالم و استفاده‌ی امن از مناطق گردشگری، از اهم موضوعات در چنین مجتمعی می‌باشد. بدون شک در چنین مرکزی، افزایش تعداد گردشگر و کوهنورد در سایه امکانات امداد رسانی و تجهیزات پزشکی، اقامتگاه‌ها و دسترسی مناسب، راه‌سازی، مراکز خدماتی عمومی، اشتغال دائم و نیز درآمد پایدار مورد نظر است که توجهات ویژه‌ی نهادهای ذی‌ربط را جهت برنامه‌ریزی، تخصیص بودجه‌ی درخور، ارائه‌ی تجهیزات مناسب مکانی و زمانی، آموزش نیروهای داوطلب علاقه‌مند، اطلاع‌رسانی و آموزش عمومی را نیاز خواهد داشت.

مجتمع‌ها را می‌توان یک واحد خدمات اجتماعی محسوب کرد، به طوری که گردشگران در مدت اقامت در آن تنها به دنبال جایی برای استراحت نیستند، بلکه انتظارها به مرور در حال افزایش است، از این رو شکل‌گیری واحد خدمات اجتماعی در برنامه‌ریزی گردشگری از اهمیت خاصی برخوردار است. در این نگاه گردشگر تنها یک بیننده یا ناظر موقت نیست، بلکه گردشگر هویت اجتماعی است که به صورت فعال با محیط گردشگری برخورد می‌کند؛ بنابراین هر چه خدمات بهتر و بیشتری به گردشگر ارائه شود بر مواجه فعال وی با محیط افزوده می‌شود؛ بنابراین سطح‌بندی مجتمع‌ها صرفاً ارائه‌ی فهرستی از خدمات نیست، بلکه محتوی کیفی آنچه به ارائه‌ی سطوح مختلف خدماتی منجر می‌شود نیز از اهمیت برخوردار است. بدین ترتیب مجتمع کوهستانی نه تنها یک کمپ یا قرارگاه برای کوهنوردان حرفه‌ای محسوب می‌شود بلکه از سوی دیگر یک مکان بین‌راهی است برای افرادی که کوهنوردی برای آنان حرفه‌ی اصلی محسوب نمی‌شود و فقط برای گذران اوقات فراغت در آن منطقه حضور پیدا می‌کنند تا از هوای سالم و طبیعت بکر استفاده کنند.

• اقامتگاه کوهستانی^۱؛

اقامتگاه‌های کوهستانی مکان‌هایی برای ارائه‌ی خدمات تفریحی و گردشگری برای اقامت یک روز یا بیشتر هستند. این مجموعه‌ها که معمولاً در کوهپایه‌ها و ارتفاعات پایین کوهستان‌های اطراف شهرها بنا می‌شوند به صورت متمرکز بخش‌های مختلفی از انواع خدمات از جمله محل تأمین خواب با حداقل تسهیلات و موارد بهداشتی را در خود جای می‌دهند. در گذشته اقامتگاه یک سرگرمی برای دوست‌داران طبیعت بود که می‌خواستند تجربه‌ای جسورانه را در بازگشت به طبیعت و ناهمواری‌های آن تجربه کنند، ولی بعدها این فعالیت‌ها به فعالیت تعطیلاتی استاندارد برای شمار وسیعی از خانواده‌های معمولی تبدیل شد.

• پناهگاه کوهستانی^۲؛

پناهگاه، اقامتگاهی دورافتاده در کوهستان است که در ارتفاعی مشخص و دور از دسترس افراد عادی، برای اسکان کوهنوردان به مدت یک روز تعبیه شده و دارای امکانات اولیه می‌باشد و معمولاً باید خود تأمین‌کننده نیازهای خود باشد. این مکان دارای بنای ساختمانی متوسط تا بزرگ می‌باشد که در ارتفاعات متوسط کوهستان با هدف ایجاد سرپناه و یا ذخیره‌سازی غذا و امکانات اولیه برای کوهنوردان و طبیعت‌گردان ساخته شده است تا کوه‌پیمایان و کوهنوردان از آن به‌عنوان محل استراحت و آتراق و حفاظت جان خود در مقابل بهمن و اتفاقات غیرمنتظره‌ی کوهستان استفاده کنند.

• جان‌پناه^۳؛

جان‌پناه مکانی مناسب جهت حفاظت کوهنورد از باد و عوارض طبیعی محیط‌زیستی برای مدتی محدود می‌باشد. مکانی که به‌اندازه‌ی یک اتاق کوچک و بعضاً متوسط در ارتفاعات کوهستانی بنا شده و بعضی از کوه‌پیمایان و کوهنوردان از آن جهت آتراق و بیتوته موقت و ضروری استفاده می‌کنند و دارای هیچ‌گونه امکاناتی نیست.

• آلاچیق^۴؛

آلاچیق که نمونه‌های آن به‌وفور در شهرهای شمالی کشور یافت می‌شود معمولاً دارای کف‌پوش سیمانی یا چوبی هست و اطراف آن یک دیواره‌ی کوتاه چوبی کشیده شده و با یک سقف شیب‌دار چوبی معمولاً گنجایش اقامت یک خانواده را دارد.

• چادر^۵؛

در بعضی از کمپینگ‌ها تنها محل سکونت چادر است که توسط خود کوهنورد آورده می‌شود یا به وی کرایه داده می‌شود. کمپینگ به وسیله‌ی سکوهایی (معمولاً به ابعاد ۶ در ۶ متر) امکان نصب چادر را فراهم می‌کند.

۱ Mountain Resort
۲ Mountain Refuge
۳ Mountain Shelter

۳-۶- تاریخچه‌ی تسهیلات گردشگری-ورزشی در کوهستان

• جهان:

ورزش کوهنوردی به‌طور رسمی در سال ۱۴۹۲ با صعود آنتوان دو ویل^۱ و یک تیم کوچک با استفاده از طناب و نردبان به کوه مونت آگیل در فرانسه آغاز شد. این اولین صعود فنی ثبت‌شده در تاریخ محسوب می‌شود. در حالی که کوهنوردی در اروپا جریان داشت تا اوایل قرن نوزدهم طول کشید تا ورزش کوهنوردی به یک رشته‌ی محبوب در سطح جهانی تبدیل شود. اولین باشگاه کوهنوردی به سال ۱۸۵۷ در انگلستان تأسیس شد و تا ۱۸۷۰ باشگاه‌های اروپایی بیشتری در سوئیس، اتریش، آلمان و ایتالیا شکل گرفتند. «باشگاه کوهنوردی سوئیس» اولین باشگاهی بود که در سال ۱۸۶۳ سازه‌ای در کوهستان برای پشتیبانی از فعالیت‌های کوهنوردی در کوه گلاروس^۲ ساخت. در آمریکای شمالی باشگاه کوهنوردی آپالاچین اولین باشگاه کوهنوردی بود که در سال ۱۸۷۶ تشکیل شد و در سال ۱۸۸۹، این باشگاه اولین کلبه‌ی کوهستانی آمریکای شمالی را در مدیسون اسپرینگز^۳ ساخت [۲۶]. با رونق ورزش کوهنوردی و اسکی، در دنیا پناهگاه‌های بیشتری ساخته شد که می‌توان پناهگاه برتل^۴ واقع در سوئیس و پناهگاه مورسکی^۵ در لهستان را نام برد.

• ایران:

اولین پناهگاه کوهستانی ایران در ارتفاعات شمالی تهران در سال ۱۳۲۶ با همت و پشتکار کوهنوردان آن زمان در محل اسپیدکمر در ارتفاع ۲۸۱۰ متری بین راه اوسون و قله‌ی توچال ساخته شده است. علاوه بر مصالح محلی (سنگ و ماسه) آهک و گچ از تهران با قاطر تا اوسون حمل می‌شد و از آنجا توسط کوهنوردان به محل ساخت پناهگاه برده می‌شد. پناهگاه اسپیدکمر در سال ۱۳۲۷ با کوشش و هزینه‌ی عده‌ای از کوهنوردان به اتمام رسید. نمای این پناهگاه به‌صورت مخروطی و درون آن دو طبقه بود که بالای آن برای خواب و طبقه‌ی زیرین مخصوص غذاخوری و نشیمن ساخته شده بود. پناهگاه قله‌ی توچال در ۱۳۴۴ در محدوده‌ای به وسعت ۱۰ مترمربع با مصالح سنگ لاشه‌ای که از اطراف همین قله گردآوری شد و نیز ملات سیمان، در شرایطی احداث گردید که امکان به‌کارگیری تله‌کابین یا تجهیزات مشابه و ماشین‌آلات برای انتقال مصالح وجود نداشت. این پناهگاه که «کارگر» نام‌گذاری شد، نخستین نمونه‌ی جان‌پناه سنگی قله‌ی کوه در تاریخ کوهنوردی معاصر ایران به شمار می‌آید. این بنای ساده و کوچک در تاریخ ۲۶/۹/۱۳۸۰ در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است [۲۷].

۷- مروری بر پیشینه‌ی پژوهش‌های مرتبط با موضوع

مرور پیشینه‌ی تحقیق در دو بخش «مجتمع خدماتی کوهنوردی» و «گردشگری ورزشی» انجام شده است.

۷-۱- پیشینه‌ی پژوهش‌های مرتبط با مجتمع خدماتی کوهنوردی

در این بخش در دو قسمت پیشینه‌ی نظری و عملی، به مذاقه در طراحی‌های مرتبط پرداخته شده است و نکات مستخرج از هر یک معرفی می‌گردند. باتوجه‌به کمبود تحقیقاتی که ارتباط مستقیم با موضوع پژوهش دارند، نگارنده در این پژوهش از همپوشانی موضوعات شامل طراحی در کوهستان مانند مجموعه‌ی اقامتی، مجموعه‌ی گردشگری-تفریحی، مجموعه‌ی ورزشی، پناهگاه، اقامتگاه، هتل بهره‌جسته است.

۱ Antoine de Ville
۲ Swiss Alpine Club
۳ Glarus Alps
۴ Madison Springs
۵ Bertol Hut
۶ Morskie Oko Hut

• پیشینه‌ی نظری:

بهروزی فرد (۱۳۹۶) در پایان‌نامه‌ای با عنوان «طراحی مجموعه‌ی اقامتی کوهستانی با رویکرد صرفه‌جویی انرژی در جهت کاهش آسیب‌های محیط‌زیستی و تقویت اقامت موقت در طبیعت در دماوند» یک مجموعه‌ی اقامتی کوهستانی متشکل از ساختمانی مرکزی و کابین‌های کوهستانی متحرک طراحی کرده است که خدمات ویژه‌ای به گردشگران و یا کوهنوردان حرفه‌ای ارائه می‌دهد. اما همان گونه که از سایت طراحی برمی‌آید، جامعه‌ی هدف این مجموعه قشر کوهنوردان حرفه‌ای خواهند بود و به نظر می‌رسد کمک درخوری برای کوهنوردی آماتور و پیشبرد ورزش همگانی خواهد بود [۲۸]؛

— آذرخوش (۱۳۸۵) نیز پایان‌نامه‌ی «طراحی اقامتگاه تفریحی در منطقه‌ی دهبکری» را با هدف ایجاد یک اقامتگاه تفریحی کوهستانی به منظور استفاده از طبیعت به عنوان پارامتر گذران اوقات فراغت و گردشگری تدوین کرده است [۲۹]؛

— «طراحی اقامتگاه بوم‌گردی خودکفا، استفاده از انرژی‌های نو و تجدیدپذیر در منطقه‌ی گردشگری زیارت گلستان» به نگارش کسلخه (۱۳۹۶) عنوان پایان‌نامه‌ای است که طرح آن در سایتی به مساحت تقریبی ۶ هزار مترمربع با کاربری اقامتی و مرکز تفریحی در ارتفاعات روستای زیارت در گرگان ارائه شده است که شامل امکانات ورزشی برای کوهنوردان و گردشگران می‌باشد [۳۰]؛

○ بیات (۱۳۹۵) در پایان‌نامه‌ی «طراحی هتل پناهگاه کوهستانی با سازه‌ی مستقر بر روی شیب بر مبنای الهام‌گیری از ساختارهای طبیعی» می‌نویسد: ورزش در دامان طبیعت، سلامتی، آرامش، یادگیری مفاهیم نهفته در کوهنوردی، از جمله ارزش‌های مهمی هستند که می‌توان با ساخت یک هتل پناهگاه کوهستانی بیش‌ازپیش به آن‌ها جامه‌ی عمل پوشاند؛ لذا به عقیده‌ی بیات از طریق طراحی یک هتل پناهگاه کوهستانی می‌توان عام مردم را به کوهنوردی، گردشگری در کوهستان و اسکان در بناهایی که حاصل یک تعامل خوب بین معماری و سازه هستند، دعوت نمود [۳۱]؛

— طرح پایان‌نامه‌ی «طراحی معماری اقامتگاه کوهستانی آق‌اولر تالش با رویکرد بوم‌شناسی» توسط مهدیانی (۱۳۹۴) در سایتی با مساحت ۲۸ هزار مترمربع با الگوبرداری از خانه‌های منطقه‌ی آق‌اولر در جهت پوشش کمبودها و نیازهای مسافران منطقه‌ی مذکور ارائه شده است [۳۲]؛

— در مقاله‌ی «طراحی مجموعه‌ی ورزش‌های کوهستانی واقع در منطقه سیرج کرمان»، جعفری و یکتاپور (۱۳۹۵) با طراحی مجموعه‌ی ورزش‌های کوهستانی سعی بر آن دارند که نیازهای انسان را هنگام حضور در طبیعت فراهم ساخته تا با کمال آسایش از طبیعت بهره برده و به آرامش رسد [۳۳].

• پیشینه‌ی عملی:

© در پایان‌نامه‌ی تقاضامحور «مجموعه‌ی اقامتی، رفاهی، ورزشی دماوند» تألیف مرادیان (۱۳۸۸)، طراحی مجموعه‌ای کوهستانی با سطح زیربنای ۱۲ هزار مترمربع، متشکل از دو بخش کاربری‌های مجزای پراکنده و هتل در دستور کار قرار گرفته است تا با کاربری‌های اقامتی، خدماتی، تفریحی، ورزشی، مسیرهای دوچرخه‌سواری، پیاده‌روی و پارکینگ در خدمت بازدیدکنندگان باشد [۳۴].

۷-۲- پیشینه‌ی پژوهش‌های مرتبط با گردشگری ورزشی

پژوهشگران در این بخش ضمن مطالعه‌ی ابعاد مؤلفه‌ی «گردشگری ورزشی» بر آن هستند پتانسیل جاذبه‌های طبیعی و کوهستان‌ها در توسعه‌ی گردشگری ورزشی به‌ویژه توسط کوهنوردی را نمایان سازند نیز به عوامل بازدارنده از جمله نبود امکانات و خدمات رفاهی اشاره کنند. در همین راستا مقالات و پایان‌نامه‌های پژوهشگران در ادامه معرفی می‌گردند:

• پژوهش‌های داخلی:

— شمس‌آبادی (۱۳۹۵) در پایان‌نامه‌ی «بخش‌بندی بازار صنعت گردشگری ورزشی کشور و شناسایی بازار هدف با رویکرد جغرافیایی» نشان داده است که بخش‌بندی بازار گردشگران ورزشی با رویکرد مکانی-ورزشی نسبت به سایر بخش‌بندی‌های این صنعت در اولویت اول قرار دارد و ورزش‌های کوهستانی در این رویکرد دارای اولویت است [۳۵]؛

صفابخش (۱۳۹۱) در پایان‌نامه‌ی «بررسی توانمندی‌ها و امکانات ورزشی- تفریحی منطقه‌ی آذربایجان و رابطه آن با توسعه گردشگری ورزشی فعال و غیرفعال» می‌نویسد: بین گروه‌های مختلف ورزشی و توسعه گردشگری ورزشی فعال، رابطه وجود دارد و این رابطه نسبتاً قوی می‌باشد. در مورد امکانات ورزشی-تفریحی منطقه‌ی آذربایجان وضعیت زیرساخت‌ها و امکانات ورزشی-تفریحی از لحاظ رتبه‌بندی به ترتیب زیرساخت ورزش‌های کوهی، تویی، تفریحی، آبی و هوایی می‌باشد. نتایج آزمون فریدمن نشان می‌دهد ورزش‌های کوهی و تویی دارای بیشترین تأثیر بر صنعت گردشگری ورزشی هستند [۲۰]؛

- در پایان‌نامه‌ی «بررسی پتانسیل‌های توسعه گردشگری ماجراجویانه مطالعه موردی: استان آذربایجان غربی» به نگارش خضر (۱۳۹۵)، اشاره شده است که در زمینه‌ی پتانسیل‌های گردشگری، مصاحبه‌شوندگان طبیعت‌گردی و اکوتوریسم را مناسب‌ترین شکل گردشگری برای استان می‌دانند و فعالیت‌های ماجراجویی متناسب با ویژگی‌های طبیعی استان از نظر مصاحبه‌شوندگان و تحقیقات میدانی پژوهشگر شامل کوه‌پیمایی، صخره‌نوردی، دره نوردی شناسایی شده است [۳۶]؛
- در مقاله‌ی «بررسی مهم‌ترین جاذبه‌های طبیعی ورزشی مؤثر بر توسعه گردشگری ورزشی کشور از دیدگاه کارشناسان ورزشی و گردشگری» به نگارش ادبی‌فیروزجاه، کوزه‌چیان و احسانی (۱۳۸۷)، بیان شده است که جاذبه‌های مربوط به دامنه نوردی و طبیعت‌گردی با بالاترین بار عاملی، بیشترین اهمیت را در توسعه گردشگری ورزشی کشور دارند [۳۷]؛
- مقاله‌ی «بررسی و تحلیل عوامل اثرگذار بر جذب گردشگران ورزشی به استان مازندران با تأکید بر بازاریابی گردشگری ورزشی» به تدوین رضوی، دوستی و ذبیحی (۱۳۹۵)، اشاره دارد که طبق نظر اساتید مدیریت ورزشی، رؤسای هیئت‌های ورزشی و کارشناسان گردشگری، زیرساخت‌های گردشگری ورزشی از اهمیت بیشتری نسبت به سایر عوامل برخوردارند [۳۸]؛
- بنا بر نتایج مقاله‌ی «تبیین نقش شاخص‌های بازاریابی در توسعه گردشگری ورزشی استان آذربایجان غربی» به نگارش صیادی و همکاران (۱۳۹۴)، اولویت‌بندی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر توسعه گردشگری ورزشی استان شامل ایجاد زیرساخت‌های مناسب و توجه به جاذبه‌های گردشگری ورزشی است [۳۹]؛
- نتایج پژوهش خلیل‌زاده، قهرمانی و قیامی‌راد (۱۳۸۹) تحت عنوان «امکان‌سنجی توسعه گردشگری ورزشی در استان آذربایجان غربی» بر نقش عوامل جلب‌کننده چون ساختارهای تسهیلاتی و جاذبه‌های طبیعی ورزشی، طبق نظر مدیران ورزش و گردشگری استان تأکید می‌کند [۴۰].

• پژوهش‌های خارجی:

- میراندا و اندوزا (۲۰۰۵) در مقاله‌ی خود با عنوان «نقش ورزش در انتخاب مقاصد گردشگری گردشگران اسپانیا» اظهار داشتند که عامل جاذبه‌های طبیعی با ۷۸ درصد دارای بیشترین اهمیت در جذب گردشگران ورزشی اسپانیا محسوب می‌شوند [۴۱]؛
 - چلیپ و هریسون (۲۰۰۵) در مقاله‌ی «بازاریابی گردشگری ورزشی: ایجاد هم‌افزایی میان ورزش و مقصد» مدعی هستند که بازاریابی گردشگری ورزشی برای بهبود کیفیت تجربیاتی که گردشگران ورزشی به دست می‌آورند، نیازمند هماهنگی و تقابل بین ورزش و اهداف میزبان و کیفیت زیرساخت‌ها و خدمات آن‌ها می‌باشد [۴۲]؛
- به طور کل از تحقیقات انجام‌شده‌ی داخلی و خارجی این‌گونه برداشت می‌شود که هر یک از این تحقیقات اهمیت اهداف موردنظر در پژوهش حاضر را مورد تأیید قرار داده‌اند. در نهایت می‌توان به اهمیت توجه به طراحی مجتمع خدماتی کوهنوردی در جهت توسعه گردشگری ورزشی و استفاده از منافع آن پی برد.

۸- نتیجه‌گیری

هدف از این مقاله آشنایی با پیوند میان گردشگری و ورزش بود که نوع جدیدی از گردشگری را ایجاد کرده و گستره‌ی وسیعی از فعالیت‌های هیجانی نظیر گردشگری ماجراجویانه تا فعالیت‌های تمدد اعصاب را در بر می‌گیرد. در این باره محقق تلاش نمود با ارائه‌ی کلیاتی از گردشگری ورزشی و پژوهش‌های مرتبط نشان دهد که تجمیع سه شاخه از فعالیت‌های انسانی یعنی گردشگری، ورزش و سلامت تشکیل‌دهنده‌ی ساختار جدید و جامعی برای پر کردن اوقات فراغت و تفریح همراه بانشاط روحی و جسمی انسان‌ها گردیده است. حال آن که افراد به سبب ماهیت اخلاقی و ویژگی‌های شخصیتی، همین‌طور

توانایی‌های بدنی، تمایل به استفاده و بهره‌گیری از رشته‌های مختلف ورزشی دارند، براین اساس ممکن است گروهی به ورزش‌های آبی، دسته‌ای به ورزش‌های زمستانی و بخشی به اقسام مختلف کوهنوردی علاقه داشته باشند. کوهنوردی به‌عنوان شاخه‌ای از جذابیت‌های گردشگری ورزشی فعال، مانند دیگر رشته‌های ورزشی نیازمند ساختارها و تأسیساتی برای ارائه‌ی خدمات به کوهنوردان و جذب گردشگران است. در واقع وجود جاذبه‌های غنی گردشگری ورزشی بدون وجود ساختارهای زیربنایی مناسب نمی‌تواند موجب جذب گردشگران و ایجاد رضایت در آنها شود. لذا از آنجایی که معماری به‌عنوان لازمه‌ی گردشگری عمل می‌کند، نگارنده در انتهای مقاله به معرفی انواع کالدهای مورداستفاده در کوهنوردی و تحولات آن‌ها پرداخت. در این راستا نکات و تمهیدات معماری مستخرج از موضوعات مطرح‌شده‌ی این نوشتار در جدول ۴ گردآوری شده است.

جدول ۴: نکات مستخرج از مقاله، منبع: نگارنده.

نکات مستخرج	کلیات مطرح شده
توجه به فضاهای تفریحی و بهره‌گیری از دید و منظر	اوقات فراغت ورزش تفریحی
در نظر گرفتن فضاهای اقامتی با مدت‌زمان مختلف	معماری و گردشگری
زون‌بندی فضایی در جهت گسترش تعاملات اجتماعی	مزایای گردشگری ورزشی فعال
بهره‌گیری از فضاهای باز و نیمه‌باز در راستای ارتباط بیشتر با محیط کوهستان	ورزش و طبیعت
افزایش خوانایی برای عملکرد به‌عنوان پایگاه امداد و نجات	کوه و کوهنوردی
تمهیدات فضایی برای رده‌های سنی مختلف	مطالعات اجتماعی اهمیت ورزش در جامعه‌ی امروز
الگو برداری از محیط اطراف در جهت هم‌خوانی با آن	مطالعات بصری

مراجع

- [۱] M. Lisbona, F. X. Medina and R. Sanchèz, visiones críticas sobre posibilidades de desarrollo local en España y México, *El turismo deportivo*, pp. 166-179, 20۰۸.
- [2] Y. Yamaguchi, Sport Tourism, Sport Volunteer and Sport for All, *Asian Sport for All*, vol. 1, pp. 29-36, 2006.
- [۳] معین‌فرد، محمدرضا و مظفری، سیدامیراحمد و مشرف‌جوادی، بتول و کاظم نژاد، انوشیروان. بررسی وضعیت صنعت گردشگری ورزشی در ایران. المپیک، ۱۹(۲)، ۲۲-۷، ۱۳۹۰.
- [۴] منشور ورزش اروپا. برگرفته از: <https://rm.coe.int/16804c9dbb>. ۱۹۹۲.
- [5] C. Hautbois and C. Durand, Sport and local economic development: the case of sport tourism. Proposition of local productive system, *Journal of Sport & Tourism*, vol. 9, no. 2, pp. 185-214, 2004.
- [۶] تندنویس، فریدون. نحوه‌ی گذران اوقات فراغت دانشجویان کشور. (رساله‌ی دکتری)، تهران، ۱۳۷۵.
- [۷] سازمان ملی جوانان. بررسی وضعیت اوقات فراغت جوانان (چاپ اول). تهران: اهل قلم، ۱۳۸۱.
- [8] K. Petry, J. Barbara and W. Tokarski, Wie sieht die bewegte zukunft aus?, Keulen: SPORT und BUCH Strauß, 2006.
- [۹] جلالی فراهانی، مجید. مدیریت اوقات فراغت و ورزش‌های تفریحی (چاپ هشتم). تهران: مؤسسه‌ی انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۲.
- [۱۰] فروهر مقدم، علیرضا. اکوتوریسم و طبیعت ایران (چاپ اول). انتشارات آذر، ۱۳۹۱.
- [۱۱] اسمعیلی، محمدرضا. اصول عمومی فعالیت‌های جسمانی (چاپ اول). تهران: دانش‌افروز، ۱۳۸۳.
- [۱۲] رضوانی، علی‌اصغر. جغرافیا و صنعت توریسم (چاپ ششم). تهران: دانشگاه پیام‌نور، ۱۳۹۲.

- [۱۳] پاپلی یزدی، محمدحسین و سقایی، مهدی. گردشگری (ماهیت و مفاهیم) (چاپ نهم). تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، ۱۳۹۳.
- [۱۴] ویلیامز، استیون. جغرافیای گردشگری ترجمه‌ی اسماعیل علی‌اکبری (چاپ یازدهم). تهران: دانشگاه پیام‌نور، ۱۴۰۰.
- [۱۵] فرجی‌راد، عبدالرضا و افتخاریان، بهنام. بررسی نقش معماری در صنعت گردشگری (مطالعه موردی: معماری ایران). فصلنامه‌ی جغرافیایی فضای گردشگری، ۳(۱)، ۶۷-۴۹، ۱۳۹۱.
- [16] H. Gibson, Sport Tourism: A Critical Analysis of Research, *Sport Management Review*, vol. 1, no. 1, pp. 45-76, 1998.
- [17] M. Weed, E. Coren, J. Fiore, J. Wellard and L. Mansfield, Developing a physical activity legacy from the London 2012 Olympic and Paralympic Games: a policy-led systematic review, *Perspectives in Public Health*, vol. 132, no. 2, pp. 75-80, 2012.
- [18] R. Melo and C. Sobry, Sport Tourism: New Challenges in a Globalized World, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2017.
- [۱۹] محرم‌زاده، مهرداد. اصول و مبانی گردشگری ورزشی (چاپ اول). ارومیه: جهاد دانشگاهی، واحد استان آذربایجان غربی، ۱۳۸۸.
- [۲۰] صفابخش، امیرحمزه. بررسی توانمندی‌ها و امکانات ورزشی-تفریحی منطقه‌ی آذربایجان و رابطه آن با توسعه گردشگری ورزشی فعال و غیرفعال. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرکز، تهران، ۱۳۹۱.
- [۲۱] جلالی فراهانی، مجید. جهانی شدن، ورزش، قدرت نرم و گردشگری ورزشی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۶.
- [۲۲] مجتبیوی، کوروش و بهمن‌پور، هومن. توریسم ورزشی. تهران: کمیته‌ی ملی المپیک جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۷.
- [۲۳] بیر، آنه و هیگینز، کاترین. برنامه‌ریزی محیطی برای توسعه زمین: دستورالعملی برای طراحی و برنامه‌ریزی محلی پایدار. ترجمه‌ی کیوان کریمی و سیدحسین بحرینی (چاپ چهارم). موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران: تهران، ۱۳۹۲.
- [۲۴] حسینی‌زادگان، علیرضا. مجموعه توریستی تفریحی فهندژ سعدی شیراز. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه هنر، تهران، ۱۳۹۲.
- [۲۵] سهیلی، جمال‌الدین و الیاسی، اعظم و رجبی، سامره و رحیمی، حمیدرضا. طراحی اقامتگاه‌های کوهستانی با رویکرد توسعه‌ی پایدار: مجموعه مقالات (چاپ اول). تهران: گوهر دانش، ۱۳۹۶.
- [26] Digital Museums Canada, Additional Background on the History of Mountaineering and Alpine Shelters, 2018. [Online]. Available: https://www.communitystories.ca/v2/coast-mountain-gothic_gothique-montagnes-cotieres/story/background-history-mountaineering-alpine-shelters/.
- [۲۷] پازوکی طرودی، ناصر. (۱۳۹۸). مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی، برگرفته از: <https://www.cgje.org.ir/fa/article/238157/%D8%AA%D9%88%DA%86%D8%A7%D9%84%D8%8C-%D9%BE%D9%86%D8%A7%D9%87%DA%AF%D8%A7%D9%87>، ۱۳۹۸.
- [۲۸] بهروزی‌فرد، عماد. طراحی مجموعه‌ی اقامتی کوهستانی با رویکرد صرفه‌جویی انرژی در جهت کاهش آسیب‌های محیط‌زیستی و تقویت اقامت موقت در طبیعت در دماوند. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دماوند، دماوند، ۱۳۹۶.
- [۲۹] آذرخوش، مهدی. طراحی اقامتگاه تفریحی در منطقه‌ی دهبکری. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان، کرمان، ۱۳۸۵.
- [۳۰] کسلخه، عافیه. طراحی اقامتگاه بومگردی خودکفا، استفاده از انرژی‌های نو و تجدیدپذیر در منطقه‌ی گردشگری زیارت گلستان. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، مؤسسه‌ی آموزش عالی غیرانتفاعی لامعی گرگانی، گرگان، ۱۳۹۶.
- [۳۱] بیات، زهره. طراحی هتل پناهگاه کوهستانی با سازه مستقر بر روی شیب بر مبنای الهام‌گیری از ساختارهای طبیعی. (پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد)، مؤسسه آموزش عالی رسام، کرج، ۱۳۹۵.

- [۳۲] مهدیانی، فرزانه. طراحی معماری اقامتگاه کوهستانی آق اولر تالش با رویکرد بوم‌شناسی. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خلخال، ۱۳۹۴.
- [۳۳] جعفری، الناز و یکتاپور، رضا. طراحی مجموعه‌ی ورزش‌های کوهستانی واقع در منطقه‌ی سیرج کرمان با رویکرد معماری ارگانیک با تأکید بر اصل تعامل بین انسان و طبیعت. اولین مسابقه کنفرانس بین‌المللی جامع علوم مهندسی در ایران. بندرانزلی: دانشگاه تبریز-دانشگاه گیلان، ۱۳۹۵.
- [۳۴] مرادیان، شیرین. مجموعه‌ی اقامتی، رفاهی، ورزشی دماوند. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ۱۳۸۸.
- [۳۵] شمس‌آبادی، مرجان. بخش‌بندی بازار صنعت گردشگری ورزشی کشور و شناسایی بازار هدف با رویکرد جغرافیایی. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ۱۳۹۵.
- [۳۶] خضر، بهمن. بررسی پتانسیل‌های توسعه گردشگری ماجراجویانه مطالعه موردی: استان آذربایجان غربی. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ۱۳۹۵.
- [۳۷] معین، محمد. فرهنگ فارسی (چاپ ششم، جلد ۱). تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۳.
- [۳۸] رضوی، سیدمحمدحسین و دوستی، مرتضی و ذبیحی، اسماعیل. بررسی و تحلیل عوامل اثرگذار بر جذب گردشگران ورزشی به استان مازندران با تأکید بر بازاریابی گردشگری ورزشی. نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۹(۱)، ۱۳۸-۱۲۱، ۱۳۹۵.
- [۳۹] صیادی، محمامین و محمدی، میترا و بهرامی، سوران و محرم‌زاده، مهرداد. تبیین نقش شاخص‌های بازاریابی در توسعه‌ی صنعت گردشگری ورزشی استان آذربایجان غربی. فصلنامه‌ی علوم ورزش، ۱۸، ۳۱-۱۱، ۱۳۹۴.
- [۴۰] خلیل‌زاده، منصور و قهرمانی، مهری و قیامی‌راد، امیر. امکان‌سنجی توسعه‌ی گردشگری ورزشی در استان آذربایجان غربی. فصلنامه‌ی علوم ورزش، ۲(۴)، ۱۳۳-۱۵۰، ۱۳۸۹.
- [41] J. Miranda and J. Andueza, The role of sport in the tourism destinations chosen by tourists visiting Spain, *Journal of Sport & Tourism*, vol. 10, no. 2, pp. 143-145, 2005.
- [42] T. Harrison and L. Chalip, Marketing sport tourism: Creating synergy between sport and destination, *Sport in Society*, vol. 8, no. 2, pp. 302-320, 2005.